

MOJA PŁEĆ TO MOJA RZECZ

AUTORKA: LUDMIŁA JANION

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ:

- formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób;
- wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat;
- kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość;

EFEKTY KSZTAŁCENIA: (WIEDZA, KOMPETENCJE, POSTAWY)

Uczniowie i uczennice

- wiedzą, że płeć jest nieoczywista i nie musi być binarna, nikt nie jest płciowym ideałem i nie należy karać siebie ani innych za przekraczanie płciowych norm.
- są otwarci na różnorodność i tolerancyjni wobec osób, które kwestionują binaryzm płci.

Pojęcia kluczowe:

Przypisanie płci – określenie, jakiej płci jest dana osoba. Pierwszego przypisania płci dokonują najczęściej lekarze na podstawie obrazu genitaliów u płodu (USG) lub noworodka. W codziennym życiu przypisujemy płeć nieznanym na podstawie innych cech, często związanych z ekspresją płciową.

Ekspresja płciowa – sposób, a jaki dana osoba prezentuje swoją płeć. Może to być styl ubioru, sposób poruszania się, stylizacja włosów. Niektórzy zwracają uwagę, by ich płeć była jednoznaczna i nie wzbudzała żadnych wątpliwości otoczenia, dla innych nie ma to dużego znaczenia.

Binaryzm płciowy – typowe dla kultury Zachodu przekonanie, że istnieją tylko dwie płci, którym należy podporządkować swoją tożsamość i ekspresję płciową. Binaryzm płciowy kwestionują

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

- **osoby niebinarne**, czyli osoby, które nie czują się w pełni ani mężczyzną, ani kobietą;
- **osoby transpłciowe**, czyli osoby, które nie identyfikują się z płcią przypisaną przy urodzeniu. Niektóre osoby transpłciowe silnie identyfikują się z przeciwną płcią, zależy im na przekonującej ekspresji płciowej i dążą do medycznej korekty płci. Niektóre osoby transpłciowe są niebinarne;
- **oraz osoby interpłciowe**, czyli osoby, których płeć biologiczna nie jest jednoznaczna, np. mają chromosomy XY, ale po urodzeniu przypisano im płeć żeńską, wyglądają jak kobiety i czują się kobietami. Może też zdarzyć się na przykład tak, że ktoś ma chromosomy XX, ale ze względu na nietypową gospodarkę hormonalną przy porodzie przypisano mu płeć męską i w dorosłym życiu nadal czuje się mężczyzną.

Słowa kluczowe: płeć, gender

A. ĆWICZENIE WSTĘPNE

ĆWICZENIE	CZAS	MATERIAŁY
Wall-e Spytaj uczniów i uczennice, czy widzieli film Wall-e. Czy im się podobał? Czy pamiętają główne postaci w tym filmie? Wskazówka: Wall-e (Pixar & Disney 2008, Oscar za najlepszy film animowany) to film o sympatycznym, inteligentnym i wrażliwym robocie – tytułowy Wall-e, który sprząając opuszczoną przez ludzi planetę Ziemię napotyka nowocześniejszego robota EVA. Obok miłości Wall-e głównym tematem filmu jest zagrożenie katastrofą klimatyczną.	5 min	
Wall-e i EVA Podziel uczniów i uczennice na pary lub małe grupy. Rozdaj lub wyświetl na rzutniku obrazki z dwoma robotami – Wall-e i EVA. Można pokazać krótki klip z filmu (np. trailer). Zadaj pytanie: Jakiej płci są te roboty? Dzieci powinny wiedzieć, że Wall-e to chłopak, a EVA – dziewczyna. Zadaj pytanie: ale skąd to wiemy? Zadaniem dla par/grup będzie obejrzenie obrazków / klipu i wymienienie cech robotów, które sprawiają, że myślimy, że EVA	10 min	Plakat z postaciami dwu robotów (Karta pracy nr 1)

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

to dziewczyna, a Wall-e to chłopak. Zbierz odpowiedzi od par/grup. Uczniowie i uczennice mogą wskazywać na imiona, głosy, „twarze”, kolory i kształty robotów, ich sposób poruszania się itp. Wskazówka: Można zwrócić uwagę uczniom i uczennicom, że roboty-maszyny tak naprawdę nie mają płci w tym sensie, w jakim mają ją ludzie, to znaczy ich „płeć” nie dotyczy biologii i roli reprodukcyjnej, ale jest skonstruowana przez człowieka na podstawie tego, co w kulturze wiąże się z płcią. To autorzy filmu, rysownicy nadają robotom cechy, które sprawiają, że interpretujemy je jako męskie lub żeńskie, czyli przypisujemy im płeć. Płeć nie została przypisana im więc przy urodzeniu, ale w momencie skonstruowania przez człowieka. Nie możemy jej zinterpretować, jako płci z porządku naturalnego (Bóg, siła wyższa, natura), tylko kulturowego (człowiek, technologia). Mówiąc językiem socjologii, roboty mają tylko „gender”, czyli płeć kulturową, a nie mają płci biologicznej.		
--	--	--

B. GŁÓWNE ĆWICZENIE

Ćwiczenie	Czas	Materiały
She-Ra, Podwójne kłopoty Rozdaj grupom obrazki z fantastyczną postacią z japońskiego serialu She-Ra. Zadanie dla grup: Oto postać o imieniu Podwójne Kłopoty. Jak myślicie, jakiej jest płci? Skąd to wiadomo? Ustal, czy wszystkie pary/grupy zgadzają się co do możliwej płci Podwójnych Kłopotów. Z czego wynikają rozbieżne opinie? Wskazówka: Podwójne Kłopoty (ang. Double Trouble) to postać niebinarna, a więc nie można o niej powiedzieć wprost, że jest chłopakiem lub dziewczyną. W oryginalnej, angielskojęzycznej wersji używa neutralnego płciowo języka.	10 min	Materiał graficzny z kilkoma wizerunkami Podwójnych Kłopotów (Karta pracy 2)

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

Przykład Podwójnych Kłopotów ma nas doprowadzić do wniosku, że przypisanie płci bywa nieoczywiste, czasami można się pomylić oraz że nie każdy musi wysyłać spójne sygnały dotyczące swojej płci. Ostatecznie „moja płęć to moja rzecz” - każdy jest najlepszym specjalistą od swojej płci – czyli od tego, czy jest dziewczyną czy chłopakiem, czy może, tak jak Podwójne Kłopoty, nie określa jednoznacznie swojej płci. Każdy sam decyduje, co to dla niego oznacza płęć i jak ją wyraża.		
Wady i zalety Ustalamy zatem, że Podwójne Kłopoty podważa znane nam normy dotyczące płci. Spytaj: Jakie zalety może mieć bycie jak Podwójne Kłopoty? A jakie wady? Pytania pomocnicze: (w zależności od tego, w którą stronę pójdzie dyskusja) • Jak reagujemy, gdy spotykamy kogoś, kogo płci nie jesteśmy pewni? Ciekawością? Nieufnością? Wrogością? Dlaczego? Jak taka osoba mogłaby sobie życzyć, żebyśmy reagowali? Wskazówka: Zawsze można grzecznie spytać, jakiejś ktoś jest płci. Musimy jednak uszanować sytuację, gdy ktoś nie będzie chciał nam odpowiedzieć. Płęć to bardzo prywatna sprawa i czasami bardzo skomplikowana. Każdego należy traktować z życzliwością i szacunkiem. • Dlaczego czasami niektórzy celowo i na pokaz odrzucają normy płci? Możliwe odpowiedzi: karnawał, bal przebierańców, teatr, kabaret, zabawa w udawanie kogoś, drag queens, np. zwycięzca/zwyciężczyni Eurowizji Conchita Wurst • Po co to robimy? Możliwe odpowiedzi: dla zabawy, śmiechu, żeby zobaczyć, jak to jest być chłopakiem/dziewczyną, zawodowo – gdy ktoś jest aktorem lub aktorką, żeby wyśmiać lub podważyć stereotypy płci, żeby pokazać, że chłopak też umiałby	10 min	

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

zachowywać się jak dziewczyna, a dziewczyna jak chłopak. Można nawiązać do: historii kultury karnawału, określonego czasu w roku, kiedy wyjątkowo pozwala się na łamanie zasad społecznych, wyśmiewanie hierarchii, obrazoburcze i grotestowe zabawy. • Jakie są skutki takich zachowań? Możliwe odpowiedzi: jest śmiesznie, można zastanowić się nad tym, jak to jest być tej drugiej płci, można dojść do wniosku, że płeć nie ma znaczenia albo – wręcz przeciwnie – że znacznie trudniej byłoby na co dzień być osobą przeciwnej płci. Albo łatwiej. To, że wśród uczniów i uczennic nie ma zgody w tej kwestii, pokazuje, że płeć to bardzo indywidualna sprawa i każdy może ją inaczej rozumieć i przeżywać. • Dlaczego niektórzy twierdzą, że każdy powinien podporządkowywać się płciowym normom, tzn. próbować zachowywać się jak idealny chłopak albo idealna dziewczyna? Co to za ideał? Skąd czerpiemy takie normy? Być może pojawi się okazja do omówienia zmienności płciowych norm w czasie – za łatwy przykład mogą służyć te dotyczące ubioru. Zmienne są także normy dotyczące długości włosów, pracy zawodowej, ról rodzinnych. Można powiedzieć: Obecnie niektórzy mówią, że chłopcy i mężczyźni nie powinni chodzić w spódnicach – czy wiecie, że jeszcze niedawno temu dziewczynkom i kobietom nie wolno było chodzić w spodniach? Moim zdaniem, każdy może nosić takie ubrania, jakie ma ochotę – a waszym? Można spytać: Podajcie przykłady innych norm, które już nie obowiązują. Co o nich myślicie?		
---	--	--

C. REFLEKSJA/EWALUACJA

Żyjemy w świecie, w którym funkcjonuje wiele norm dotyczących płci. Ostatecznie, nikt nie jest ideałem i nikomu nigdy nie udaje się im do końca sprostać – nie ma idealnych kobiet ani idealnych mężczyzn, to tylko pewne wizje w naszych głowach, które budujemy przede

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

wszystkim w oparciu o przekazy medialne. Zwracamy uwagę uczniom, że nikt nie jest idealny – mało tego, wielu filozofów i filozofek powiedziałoby, że ideał służy wmawianiu nam, że powinniśmy kupować kolejne produkty i usługi oraz dyscyplinowaniu nas, byśmy byli bardziej posłuszni władzy, np. kościelnej i państwowej. Feministki podkreślają, że tradycyjne normy kobiecości służą utrzymywaniu kobiet w pozycji podległej mężczyznom.

Jednocześnie istnieje wiele społecznych sankcji związanych z łamaniem płciowych norm – wyzwiska, odrzucenie, przemoc – uwrażliwiamy więc dzieci i młodzież na tolerancyjne i życzliwe reakcje wobec osób o nietypowej prezencji płciowej. Pokazujemy, że płeć jest polem do różnorodności i indywidualności.

D. SUGEROWANE DALSZE KROKI

Mimo kulturowego nacisku na binaryzm płciowy, nietrudno o ciekawe przykłady płciowej różnorodności, które mogą stanowić punkt wyjścia do rozmów z młodzieżą.

Zmieniające się normy prezencji płciowej można prześledzić z dziećmi i młodzieżą na podstawie klasyków malarstwa. Dobrym punktem wyjścia jest znajdujący się w londyńskiej National Gallery obraz Caravaggia *Wieczera w Emaus* (1601). Jeśli uczniowie i uczennice nie odgadną, że przedstawia on postać Jezusa, mogą zinterpretować androginiczną centralną postać jako kobietę. Malarstwo klasyczne dysponuje także licznymi reprezentacjami męskich kobiet, dzieci mogą znać też np. socrealistyczne rzeźby. Może stanowić to punkt wyjścia do zastanowienia się nad tym, jak normy wizualne płci zmieniały się w czasie i dlaczego.

Ciekawym motywem w sztuce jest też antyczny motyw Hermafrodyty/Androgyne. Opowieść o powstaniu ludzi, którą w „Uczcie” Platona przedstawia komediopisarz Arystofanes, mīt o proroku Terezjaszu, który przez siedem lat miał żyć zamieniony w kobietę, a także wiele zachowanych wizerunków dwupłciowych bóstw świadczą o fascynacji starożytnych płciową niebinarnością, rozumianą nie jako choroba lub zaburzenie, ale jako niezwykła moc, powiązana z nadzwyczajną wiedzą i boskimi atrybutami.

W 2019 roku naukowcy wykazali, że Kazimierz Pułaski, polski bohater amerykańskiej Wojny o Niepodległość, najprawdopodobniej był osobą interplciową, czyli posiadał biologiczne cechy męskie i żeńskie. Można rozważyć na zajęciach, czy zmienia to coś w naszym postrzeganiu tej historycznej postaci. Czy takie ustalenia po latach mają w ogóle znaczenie?

W czasie zajęć mogą pojawić się nazwiska współcześnie żyjących osób trans lub interplciowych – np. poślanki Anny Grodzkiej i biegaczki Caster Semenya’i. Znane osoby mogą stanowić wygodne przykłady omawianych zjawisk, zwłaszcza dla starszych uczniów i uczennic, należy jednak zadbać, by w czasie zajęć młodzież nie zaczęła powielać negatywnych komentarzy na temat ich płci. Zwracamy uwagę, że nie należy oceniać czyjejś ekspresji płciowej, że to prywatna sprawa.

Świetnym, żartobliwym przewodnikiem po kwestionowaniu oczywistości płci dla dorosłych jest *My Gender Workbook* autorstwa amerykańskiej pisarki i aktywistki Kate Bornstein.

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

Młodszym dzieciom o złożoności płci opowiada na przykładzie zwierząt bajka *Kim jest ślimak Sam?* autorstwa Marii M. Pawłowskiej i Jakuba Szamałka.

MATERIAŁY DO ZAJĘĆ

Źródła:

(1) Plakat filmu *Wall-E*, reż. Andrew Stanton, produkcja Walt Disney Production, Pixar Animation Studios, 2008.

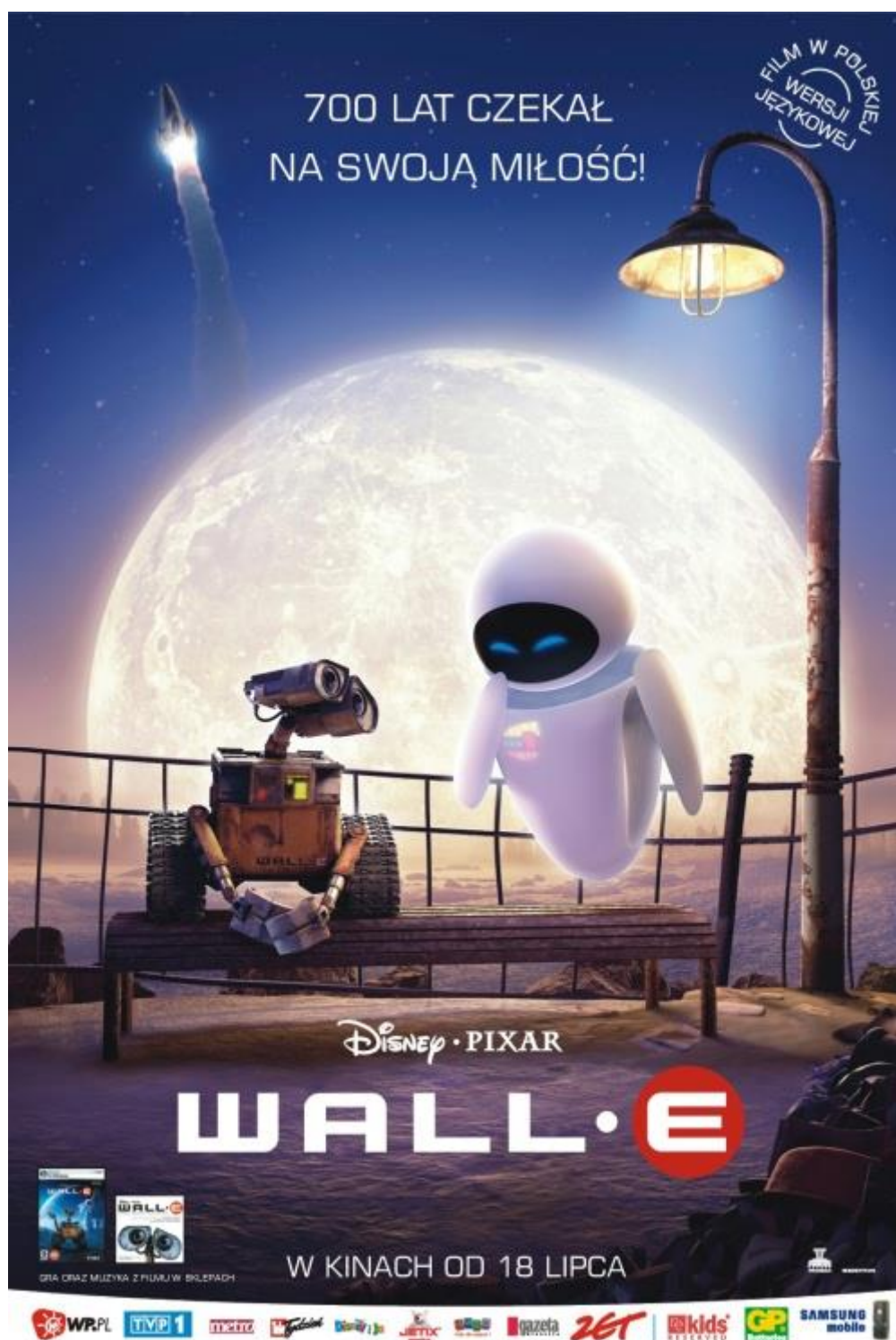
(2) Klatki z serialu animowanego *She-ra i księżniczki mocy* autorstwa Noelle Stevenson, produkcja DreamWorks Animation Television, Netflix 2018.

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

KARTA PRACY NR 1

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

— CEO —
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

KARTA PRACY NR 2

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

CEO
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

DODATKOWE MATERIAŁY

WIECZERZA W EMAUS CARAVAGGIA (NATIONAL GALLERY W LONDYNIE)

Źródło Ilustracji: <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/michelangelo-merisi-da-caravaggio-the-supper-at-emmaus>

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

— CEO —
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

RZEŻBA HERMAFRODYTY (MUZEUM LUWR W PARYŻU)

Źródło ilustracji: Maria Delcourt, *Hermaphrodite*, Studio Books: London 1961, s. 20.

4. Hermaphrodite—Louvre, Paris

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

— CEO —
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ